

BASEL II SERMAYE YETERLİLİĞİ UZLAŞISI SÜRECİ İÇİNDE GELEN EK DÜZENLEMELER SETİ: BASEL III KRİTERLERİ*

Ömer Faruk DEMİRKOL**
Emel ABA***

ÖZET

Son dönemlerde bankacılık ve finans sektöründe küreselleşmenin de etkisiyle sınır tanımayan bir büyüme görülmektedir. Teknolojideki hızlı gelişimin finans sektörüne uyarlanması sektörün faaliyet hacminde ve dolayısıyla karlarında artışlar sağlamıştır. Özellikle bankacılık sektöründe yaşanan bu değişim süreci sisteme yeni finansal ürünler katmış ve bankaların risk olgusu daha da önem kazanmıştır.

Bankacılık sektörünün uluslararası bir boyut kazanması, bu çerçevede alınması gereken önlemler ve geliştirilecek uygulamalar açısından uluslararası işbirliğini ön plana çıkarmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan Basel I, Basel II ve henüz taslak aşamasında olan Basel III ile bankacılık sektörünün daha sağlam temellere oturtulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basel I, Basel II, Basel III

JEL Sınıflaması: G31, G32

ADDITIONAL REGULATIONS SET IN THE PROCESS OF BASEL II CAPITAL ADEQUACY FRAMEWORK: THE CRITERIA OF BASEL III

ABSTRACT

Lately, a illimitable growth has been seen with the effect of globalization in banking in finance sector. Adaptation of the rapid development in technology to the financial sector provides increases in the volume of activity and profits. Especially, this process of change in banking sector has added new financial products to the system and the risk cases of bank's has become more important.

To gain an international dimension of the banking sector requires international collaboration studies in the measures to be taken and developed application in this context. In this regard, banking sector is aimed to build on firm ground with Basel I, Basel II and Basel III, which is stil a draft.

Key Words: Basel I, Basel II, Basel III

JEL Codes: G31, G32

GİRİŞ

80'li yıllardan bu yana yaşanan ekonomik dalgalanmalar finansal serbestlik, küresel ekonomi olgusu ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle daha geniş boyutlara ulaşmıştır. Özellikle son on yıllık dönemde hızlanan bu yapısal değişim süreci finansal hizmet türleri arasındaki farkları azaltmış ve genellikle bankaların liderliğinde finansal

*Bu çalışma, Yrd.Doç.Dr. Ömer Faruk DEMİRKOL danışmanlığından Emel ABA tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanan “*Basel III Uzlaşısı İle Birlikte Bankalarda Risk Derecelendirme Sistemi ve Uzlaşısı Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü*” isimli Yüksek Lisans Tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Yrd.Doç.Dr., Harran Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, omerfarukdemirkol@hotmail.com.

*** Öğr.Gör., Harran Üniversitesi, Suruç Meslek Yüksek Okulu, Bankacılık ve Sigortacılık Programı.

hizmet çeşitliliğine sahip çok sayıda finansal grubun oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca finansal araçların artması ile daha da karmaşık hale gelen finansal işlemler, paralelinde risk olgusunu da arttırmıştır. Ekonomideki istikrarsızlık ve bunun sonucunda oluşan bankacılık krizleri gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin dikkatini çekmiş, bu doğrultuda alınması gereken önlemler için ülkeleri işbirliğine sürüklemiştir.

Finans piyasalarında istikrarı sağlamak adına yapılan çalışmaların ilki dünya merkez bankalarının bankası niteliğinde olan ve merkez bankaları arasındaki koordinasyonu sağlayarak işbirliği ile hareket etme olanağı sağlayan Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS)'dir. Dünyanın ilk ekonomik kuruluşu olan BIS bünyesinde bankaların maruz kaldıkları risklere karşı sağlam sermaye yapısı oluşturmak ve uluslararası farklılıkları önlemek amacıyla Basel Bankacılık Denetim Komitesi kurulmuştur. Komitemin amacı, ekonomik istikrarsızlıklar sebebiyle bankacılık alanında düzenlemeler ve denetime yönelik uygulamalar geliştirmek ve uluslararası finans sisteminin güçlü, rekabetçi, istikrarlı, şeffaf ve etkin bir yapıya kavuşturmasıdır.

Basel Komitesinin ekonominin gelişimine ve olası risklere paralel olarak bankacılık sektöründeki etkinliği sağlamak adına yaptığı çalışmalar Basel I, Basel II ve henüz taslak aşamasında olan Basel III Kriterleridir. Söz konusu bu çalışmalar yıllar içinde yapılan sayısal etki çalışmalarıyla güncellenmekte ve günümüz şartlarına adaptasyonu sağlamak için yenilenmektedir.

İlk olarak Temmuz 1988'de yayımlanan Basel I Uzlaşısı'nda %8 olarak belirlenen sermaye yeterliliği rasyosuyla bankaların olası risklere karşı asgari sermaye bulundurmaları şartı getirilmiştir. Fakat Uzlaşısı, zaman içerisinde mevcut piyasa şartları karşısında yetersiz kalmış ve finansal ürünlerin çeşitlenmesi ile risk olasılığı yükselen bankaların, detaylı denetim kriterlerine olan ihtiyacı artırmıştır. Bu gereksinimler doğrultusunda 26 Haziran 2004 tarihinde Basel II Sermaye Uzlaşısı yayımlanmıştır.

Basel II Uzlaşısının amacı; bankalarda etkin risk yönetimini ve piyasa disiplini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini artırmak ve bu sayede etkin bir bankacılık sistemi oluşturarak finansal istikrarı sağlamaktır. Geçtiğimiz yıllarda yaşanan global kriz ve beraberinde gelen büyük banka ve şirket iflasları finansal ve bankacılık krizlerinin önlenmesi amacıyla geliştirilmiş olan Basel II'nin yetersizliğini gözler önüne sermiştir.

Basel Komitesi, hala uygulamada olan Basel II 'nin yetersiz kaldığı noktaları tamamlamak üzere ilk başlarda "Basel II Değer Artırımı" olarak ifade edilen revizyon sürecini resmi olarak Basel III olarak ifade etmeye başlamıştır. Komite, bu değişiklikleri ihtiva eden Basel III prensiplerini yürürlüğe koyma tarihini 2013, kademeli olarak uygulanma tarihini ise 2019 olarak belirlemiştir.

1. Basel Uzlaşıları Süreci

Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya finans sisteminde meydana gelen ekonomik istikrarsızlıklar akabinde birçok finansal ve bankacılık krizlerini getirmiştir. Sözü edilen krizlerin meydana gelmesinde uluslararası piyasaların giderek daha değişken ve karmaşık bir yapıya bürünmesi etkili olmuştur. Ayrıca yeni yatırım alternatiflerinin ortaya çıkması, korunma amaçlı türev enstrümanlarındaki gelişmeler, bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen olağanüstü hızlı yenilikler ve sermayenin serbest dolaşımı nedeniyle bir ülkede başlayan finansal şokun tüm global piyasaları kısa sürede olumsuz bir biçimde etkileyebilmesi krizin etki alanını önemli ölçüde genişletmektedir (www.tbb.org.tr/turkce/dergi/pdf/58.pdf). Dolayısıyla bu süreç, piyasa katılımcılarına

risklerini daha detaylı ölçmesi ve yönetmesi zorunluluğunu getirirken, finans sektörünü sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturmak adına dünya ülkelerini işbirliği yapmaya zorlamaktadır.

“Ekonomide uluslararası yapılanma gereği” adıyla yapılan çalışmalar gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin katılımı ile gerçekleşmiştir. Dünya ekonomisinin sağlam temellere dayandırılması adına yapılan bu çalışmaların özünde, istikrarlı ve şeffaf bir faaliyet ortamının oluşturulması, finansal güçlenmenin uluslararası boyutlara ulaştırılması ve piyasa mekanizmasının etkinliğinin artırılması yatmaktadır. Bu amaçla ekonomik etkinliğin sağlanmasındaki ana unsur finansal sistemde denetim yapısının güçlendirilmesi ve denetim etkinliğinin artırılmasıdır.

Önceleri nispeten belirli bir kesimi ilgilendiren sınırlı bankacılık faaliyetleri günümüzde uluslararası ekonomi ve ticaretin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca bankacılık alanında yerel bazdaki olası bir olumsuz gelişmenin küreselleşmenin de etkisiyle kısa sürede uluslararası boyut kazanması nedeniyle finansal istikrarı sağlamak ve bankalar arası serbest rekabet ortamını oluşturmak üzere bazı düzenlemelerin yapılması ihtiyacı doğmuştur.

Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank For International Settlements-BIS) bünyesinde G-10 ülkeleri (ABD, İngiltere, Japonya, İspanya, Almanya, Fransa, Kanada, İtalya, İsveç, Hollanda) yanı sıra İsviçre ve Lüksemburg merkez bankalarının ve ilgili banka denetçi kuruluşlarının katılımı ile 1974 yılında “Basel Bankacılık Denetim Komitesi” (Basel Committee on Banking Supervision- BCBS) oluşturulmuştur (Teker, Evren, Akçay, 2005: 43).

Bütün ülkelerde ortak bankacılık standartları belirlemek, sermaye yeterliliği konusunda minimum standartlar belirlemek ve ülkelerin denetim sistemlerindeki farklılıkları gidererek eksiklikleri tamamlamak amacıyla oluşturulan Basel Komitesi'nin uluslararası düzeyde bir yaptırım gücü veya denetim rolü bulunmamakta, alınan kararlar öneri niteliği taşımaktadır.

Basel Komitesi ilk olarak yaşanan rekabet eşitsizliklerini gidermek ve finansal krizleri diğer ülkelere yayılmasını önlemek amacıyla birçok rapor hazırlamış ve yayınlamıştır. Söz konusu raporlar uluslararası bir bankanın merkezinin bulunduğu ülke ile şubelerinin bulunduğu ülkelerin düzenlemeleri arasındaki ilişkileri içermekte olup değişen pazar koşulları dikkate alınarak güncellenmiştir.

Tüm ülkelerde bankacılık sektörü, diğer sektörlerde faaliyet gösteren şirketlere kıyasla kamu otoritesi tarafından daha ayrıntılı hukuki düzenlemelere tabi tutulmakta ve denetlenmektedir. Kamu otoritelerince yapılan bu düzenlemelerin önemli bir kısmını, bankaların sermaye ve öz kaynakları ile ilgili tanımlamalar ve sınırlamalar oluşturmaktadır. Mali otoriteler, bankaların bünyelerinde asgari bir sermaye bulundurmalarını istemekte, bankaların faaliyetleri öz kaynaklarının büyüklüğüne bağlı olarak sınırlandırılmaktadır. Bunların en önemlisi, bankaların aktifleri ile öz kaynakları arasında orantı kuran genel risk sınırıdır. Bu yaklaşımın arkasında, bankaların mali sağlamlık oranlarının güçlü olması ve böylece banka iflaslarının önüne geçilerek mali piyasalarda istikrarsızlık yaşanmaması fikri yatmaktadır. İşte bu fikir, Basel Sermaye Yeterliliği düzenlemelerinin temel dayanağını oluşturmaktadır (www.tbb.org.tr/turkce/dergi/pdf/58.pdf). Basel Komitesi 1988 yılından günümüze kadar olan süreçte finansal gelişmelere paralel olarak Basel I Uzlaşısı, Basel II Uzlaşısı ve Basel III Uzlaşısını hazırlamıştır.

1.1. Basel I Uzlaşısı

Basel Komitesi, uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını, emniyetini ve güvenilirliğini korumak, bankaların risk kültürlerini oluşturmak, teknolojik yatırımları tamamlamak, personeli eğitmek ve ülkelerdeki farklı uygulamaları tek tip uygulamaya dönüştürmek, uluslararası bankalar arasında rekabet eşitsizliğini azaltmak amacıyla 1987 yılında sermaye yeterliliği standardı taslağını yayımlamıştır. Bankaların olası risklere karşı sermaye yeterliliği hususunda birlik oluşturmak adına hazırlanan taslak, G-10 ülkeleri başta olmak üzere diğer ülkeler tarafından incelenmiş ve yapılan güncellemeler sonrasında 1988 yılında “Basel I Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı” adıyla yayımlanmıştır.

Basel I’de uluslararası faaliyet gösteren bankaların riskli faaliyetleri ile mevcut sermayeleri arasında bir bağ kurularak “Cook Rasyosu” diye bilinen bir sermaye yeterliliği tanımı yapılmıştır. Minimum %8 olması öngörülen bu standart oran bankaların taşıdıkları riskleri kontrol altında tutmaları ve yeterli sermaye bulundurmaları ilkesine dayanmaktadır. Fakat kısıtlı risk ağırlığının kullanılması ve farklı faaliyet alanları olan bankalara aynı kriterin uygulanması ekonomik iyileşme adına yapılan düzenlemelerin eksikliklerini gözler önüne sermektedir. Ayrıca Basel I’de OECD’ye üye ülkeleri hükümetlerine % 0, üye ülkelerin bankalarına olan borçlara ise % 20 risk ağırlığı verilmesi, buna karşın OECD üyesi olmayan ülkeler için % 100 risk ağırlığı öngörülmüş olması uzlaşının yetersizliğini kanıtlamaktadır.

1.2. Basel II Uzlaşısı

Basel II Uzlaşısı, uluslararası bankacılık sisteminin belirli bir formatta olması, sağlıklı ve güvenilir bir ortamın sağlanması hususunda Basel I ile aynı doğrultuda olmakla birlikte mevcut sistemdeki boşlukları tamamlama niteliğinde bir takım yeniliklere sahiptir.

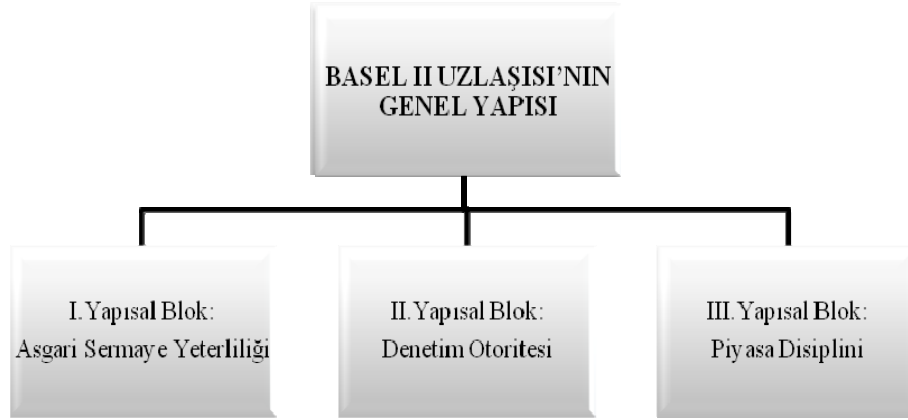
Basel Komitesi, zaman içerisinde finansal enstrümanların daha karışık hale gelmesi ve ekonomik sermaye hususunda gelişen teorilere ayak uyduramayan mevcut düzenlemeleri güncellemiştir. Komite bankaların kendi iç kontrol ve risk yönetimi fonksiyonlarına daha itinalı davranmalarını gerektiren ve böylece finansal sistemin daha güvenli ve itibarlı bir hale gelmesini amaçlayan düzenlemeler yapmıştır. Şeffaf ve uluslararası genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uyumlu finansal tablolar yolu ile piyasa disipliniyi sağlamayı hedefleyen Basel II Uzlaşısı 2004 yılında yayımlanmıştır.

Basel I Uzlaşısı, bankanın sahip olduğu sermaye miktarı üzerine odaklanırken, Basel II bankacılık risklerinin ölçümüne ve yönetimine vurgu yaparak yasal sermayeyi ekonomik sermaye ile daha bağlantılı hale getirmeyi amaçlamaktadır (Filiz, 2007: 208). Ayrıca bankalar dahil tüm kredi ve yatırım kuruluşlarına uygulanması öngörülen yeni Basel II düzenlemeleri, risk odaklı sermaye yönetimine ve risk odaklı kredi fiyatlamasına dayanmaktadır. Basel II ile birlikte verilen kredinin nesnel olmayan yöntemlerle belirlenme sürecinden, kredinin çeşitli unsurlarıyla ne kadar riskli olduğunun belirlenmesi sürecine ve buna göre fiyatlama yapılmasına kadarki süreçte doğru bir geçiş yaşanması hedeflenmektedir (Elmas, Öz, 2009: 393).

Ekonominin hızlı bir devir içinde olması, esnek sermaye yeterliliği yapısına duyulan ihtiyacı arttırmaktadır. Dolayısıyla Basel Komitesi bunun en iyi şekilde sağlanabilmesi için Basel II Kriterlerini üç yapısal blokta toplamaktadır. I. Yapısal Blok; nicel değerlendirme yapıldığı ve riske daha duyarlı asgari sermaye şartlarının ortaya konulduğu bölümdür. II. Yapısal Blok; niteleyici değerlendirmenin yer aldığı güçlendirilmiş denetim otoritesinin incelemesi sürecini kapsayan bölümdür. III. Yapısal

Blok ise kamuya açıklama yapma yoluyla piyasa disiplinin sağlanmasına ilişkin düzenlemeleri kapsayan bölümdür.

Şekil 1.2.1 Basel II Uzlaşısı'nın Genel Yapısı



1.2.1. I.Yapısal Blok: Asgari Sermaye Gereksinimi

Bankacılık sektörünün işleyişine ilişkin yasal düzenlemeler yapılmasında ve sektörün denetlenmesindeki en önemli amaç, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması ve finansal istikrarın sağlanmasıdır. Söz konusu amaca ulaşabilme adına yapılan düzenlemelerin başında, bankaların maruz kaldıkları risklerden doğabilecek zararın yabancı kaynaklara (özellikle mevduata) sirayet etmeden karşılanmasını sağlayacak düzeyde özkaynağa sahip olmalarını öngören Sermaye Yeterliliği Rasyosu'nun tesis ettirilmesidir (<http://www.stratejikboyut.com/haber/bankacilikta-sermaye-yeterliliği-ne-anlam-ifade-etmektedir--28551.html>). Basel II'de söz konusu rasyonun tanımlanmasında herhangi bir değişiklik yapılmamış ve minimum %8 olma koşulu aynen korunmuştur. Fakat Basel II'nin Basel I'den farkı, piyasa ve kredi riski ile birlikte operasyonel riskin de ilk defa göz önüne alınmış olmasıdır.

Basel II düzenlemelerinin birinci dayanağı olan asgari sermaye gereksinimi, toplam sermayenin kredi riski, operasyonel risk ve piyasa riskinin toplamına oranlanması ile hesaplanmaktadır.

$$\text{Sermaye Yeterliliği (SYR)} = \frac{\text{Toplam Sermaye}}{\text{Risk Ağırlıklı Aktifler (Kredi Riski+Piyasa Riski+Operasyonel Risk)}} \geq 8$$

Teknik seviyesi yüksek ve uygulanması pahalı olan Basel II içerisinde risk ölçümüne ilişkin basit matematiğe dayalı standart yöntemler ile kredi, piyasa ve operasyonel riske ilişkin istatistikî risk ölçüm metotları içeren yöntemler bulundurmaktadır.

Tablo 1.2.1 Basel II Uzlaşısı Gelişmişlik Düzeyine Göre Risk Ölçüm Yöntemleri

| Gelişmişlik Düzeyi | Kredi Riski | Piyasa Riski | Operasyonel Risk |
|--------------------|---|-----------------------------|---|
| Basit | Standart Yaklaşım Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım | - | Temel Gösterge Yaklaşımı |
| Orta | Temel İçsel Derecelendirme Yaklaşımı | Standart Yaklaşım | Standart Yaklaşım Alternatif Standart Yaklaşım |
| Gelişmiş | Gelişmiş İçsel Derecelendirme Yaklaşımı | Riske Maruz Değer Yaklaşımı | İleri Ölçüm Yaklaşımı |

Kaynak: Tamer Aksoy, “**Basel II ve İç Kontrol**”, ASMMMO, Yayın No:53, Ankara 2007, s. 28

1.2.1.1. Kredi Riski ve Sermaye Yeterliliği

Kredi riski genel olarak, banka ile müşterinin aralarında yapmış oldukları anlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesinden doğan muhtemel riskleri ifade etmektedir. Yani müşterilerin, aldıkları kredileri zamanın ödememeleri veya geç ödemeleri durumunda bankanın maruz kalacağı zarar olasılığıdır.

Bankalar tarafından verilen krediler, kredi riskinin en önemli unsuru olmakla birlikte özellikle son yıllarda artan bankalar arası para piyasası işlemleri, döviz işlemleri, garanti ve kefaletler, türev piyasa işlemleri ve bono yatırımları gibi işlemler bankaların karşı karşıya kaldıkları diğer önemli kredi risk kaynaklarıdır. Yaşanan iflaslar çerçevesinde ele alındığında da kredi riskinin sermaye piyasalarındaki en temel risk olduğu görülmektedir. Kredi riski bankalar tarafından kullanılan fonların fiyatını belirleyen en önemli unsurdur. Banka bilançosunun büyük bir kısmının bu risk unsurlarıyla karşı karşıya olması nedeniyle, kredi risk yönetimi bankalar açısından büyük bir önem taşımaktadır (Ayan, 2007: 27).

Kredi riski ölçüm yöntemlerinden Standart Yaklaşım'da (SA), temel olarak alacakların tabi olacağı risk ağırlığı karşı tarafa, bağımsız derecelendirme kuruluşlarınca (External Credit Assessment Institutions - ECAI) verilen derecelendirme notları dikkate alınarak belirlenmektedir. Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım (BSA) ise, SA yaklaşımının daha basitleştirilmiş halidir. BSA kapsamında risk ağırlıkları, ihracat kredi kuruluşları (Export Credit Agencies - ECA) tarafından ülkelere verilen derecelendirme notları kullanılarak belirlenmektedir (BDDK, 2004: 18).

1.2.1.2. Piyasa Riski ve Sermaye Yeterliliği

Piyasa riski, fiyatlardaki değişimlere bağlı olarak bankaların bilanço içi ve bilanço dışı pozisyonlarında ortaya çıkan zarar etme olasılığıdır. Diğer bir deyişle piyasa riski, faiz oranı, döviz kuru ve hisse senetlerinin değerlerinde önceden belirlenemeyen

değişikliklerden dolayı, gerçekleşen karın beklenen kara göre negatif yönde sapma tehlikesidir (Acar, 2005: 30).

Ekonomik faaliyet alanlarının genişlemesi ve finansal piyasalarda bütünleşmenin hız kazanması, Basel I Uzlaşısında göz ardı edilmiş olan piyasa riskinin Basel Komitesince gündeme alınıp piyasa riski için de sermaye ayrılması hususunda önerilerin olduğu taslaklar hazırlanmasını ve yayımlanmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda kredi riskine oranla yeni bir risk unsuru olan piyasa riskinde istatistiksel ölçüm yöntemlerini içeren çalışmalar yapılmış ve ölçüm yöntemlerine ilişkin olarak standart yaklaşım ve içsel ölçüm yaklaşımı (Riske Maruz Değer-RMD) olarak iki ayrı seçenek sunulmuştur.

Piyasa riskine ilişkin standart yaklaşımda piyasa riski, üç temel bileşenin toplamı (faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve kur riski) olarak hesaplanmaktadır. Bu bileşenlerin her biri için genel piyasa riski ve opsiyon riski hesaplanırken, faiz oranı riski ve hisse senedi pozisyon riski için ayrıca spesifik risk hesaplaması yapılmaktadır (BDDK, 2004: 12). Riske Maruz Değer yaklaşımında ise; bir gün veya on gün gibi belli bir süre içerisinde elde tutulan bir portföyün değerinde, faiz oranı, döviz kuru gibi piyasa faktörlerindeki dalgalanmalar nedeniyle, %1 gibi belli bir olasılık dâhilinde aşılabilecek kayıp belirlenmektedir. BIS tarafından da piyasa riskinin ölçümünde kullanılması öngörülen bir yöntem olan RMD, portföyün değerinde belirlenen zaman döneminde artı veya eksi yönde gerçekleşebilecek bütün muhtemel değişimleri, kendi frekanslarıyla birlikte bir olasılık dağılım grafiğine yerleştirerek bu dağılımı incelemek esasına dayanır (Acar, 2005: 42).

1.2.1.3. Operasyonel Risk ve Sermaye Yeterliliği

Operasyonel riskin tanımı üzerinde kesin bir birlik olmamakla birlikte Basel Komitesi, Basel II Uzlaşısı'nda operasyonel riski yetersiz veya aksayan iç süreçler, insanlar veya sistemler ya da harici olaylar sonucu ortaya çıkan zarar riski olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, zimmet, deprem, bilgi işlem arızası sonucu doğan zararlar ve riskleri karşılayabilmek için bankalardan ayrıca sermaye bulundurmaları istenmektedir (Aksoy, 2007: 29). Operasyonel risk, diğer risklerle sürekli bir etkileşim halinde ve genellikle finansal risklerin yanında finansal olmayan riskler nedeniyle olası kayıpların ortaya çıkmasını sağlamaktadır (BDDK, 2006: 18).

1.2.2. II. Yapısal Blok: Denetim Otoritesi

“Sermaye Yeterliliğinin Denetimi” olarak da adlandırılan bu blok, Basel I kapsamında olmakla birlikte bankaların risk yönetimi fonksiyonlarının denetim otoritelerince incelemesi sürecini kapsamaktadır.

II. Yapısal Blok ile sermaye yeterliliğinin denetiminin yanı sıra söz konusu denetimi yapan denetim kuruluşların da denetim altında tutulması sağlanmıştır. Blok aynı zamanda, bankalarda risk yönetimi rehberliğine, denimsel şeffaflık ve hesap verebilirliğe ilişkin temel prensipleri bünyesinde bulundurmaktadır. Ayrıca faiz oranı riski, kredi riski ve operasyonel risk denetimlerinin sağlanmasıyla birlikte artan sınır ötesi iletişim ve işbirliği ile menkul kıymetleştirme ele alış şeklinden kaynaklanan risklerin denetimini de kapsamaktadır.

Sermaye yeterliliğinin denetiminde hedeflenen, bankaların taşıdıkları bütün riskler için yeterli sermayeye sahip olmalarını sağlamak, bankaların risk analizi yapmaları ve yönetmeleri esnasında daha iyi risk yönetim teknikleri geliştirmelerine ve kullanmalarına yardımcı olmaktır. Bu süreçle hem bankalara hem de denetim otoritelerine ek görevler

yüklenmiştir. Özellikle bankanın yönetim kurulu ve üst düzey yöneticileri için öngörülen yükümlülükler ile iç kontrol ve kurumsal yönetim gibi ilkelerin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Denetim otoriteleri ise, riskleri ile orantılı olarak bankaların kendi sermaye ihtiyaçlarını ne kadar iyi belirlediklerini değerlendirmeleri ve gerektiğinde müdahalede bulunmaları gibi yükümlülüklerle sahiptir. Bankalar ile denetim otoriteleri arasındaki etkin iletişim ile eksikliklerin belirlenmesi halinde risklerin azaltılması veya sermayenin tekrar istenilen seviyeye gelmesinin sağlanması amacıyla acil ve kararlı eylemlerin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca denetim otoritesinin incelenmesi, ulusal bankacılık sistemini çok daha güçlü ve istikrarlı bir yapıya kavuşmasını sağlayarak uluslararası platformda daha rekabetçi ve oluşabilecek global finansal krizlere karşı bankaların daha sağlam bir duruş sahip sergilemelerini sağlayacaktır.

1.2.3. III. Yapısal Blok: Piyasa Disiplini

Bu blok kapsamında oluşturulan piyasa disiplininin amacı, asgari sermaye yükümlülüklerini ve denetim otoritesinin incelemesi sürecini tamamlamaktır. Komite, piyasa katılımcılarının uygulamanın kapsamı, maruz kalınan riskler, risk değerlendirme süreci ve bu şekilde bankanın sermaye yeterliliği hakkında önemli bilgilere sahip olmalarına olanak sağlayacak bir dizi kamuyu bilgilendirme yükümlülüğü oluşturarak piyasa disiplininini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Komite, bu tür bilgi açıklamalarının özellikle Uzlaşısı'nın içsel yöntem ve değerlendirmelerle sermaye gereksiniminin belirlenmesinde bankalara daha fazla inisiyatif tanıdığı durumlarda çok daha önemli olduğu inancındadır (BDDK, 2007: 293). Ayrıca Komite bankaların sahip oldukları sermaye yeterliliği ve risk değerlendirme yöntemleri dahil olmak üzere önem arz eden konularda kamuyu aydınlatma düşüncesi ile bankalar arasında karşılaştırmaların yapılabilmesini ve bu yolla şeffaflığın sağlanabilmesi hedeflenmektedir.

1.3. Basel II Uzlaşısı'nın Ulusal ve Uluslararası Bankacılık Sistemine Yansımaları

Basel II Uzlaşısı'nın özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerini uyum sürecinin tamamlanması sonrasında olumlu yönde etkileyeceğine ilişkin görüş birliği mevcuttur. Uzlaşısı başta söz konusu ülkeler olmak üzere küresel boyutta disipline edilmiş, aşırı risk alma olasılıklarını sıfıra indirgenmiş ve kontrollü işleyişe sahip finansal sistemin bulunduğu bir bankacılık sistemini hedeflemiştir. Dolayısıyla Basel II standartları ile gelişmekte olan ülke ekonomisi daha şeffaf ve sürdürülebilir bir yapı üzerine kurulmuş olacaktır. Aynı zamanda risk yönetiminin öncelik haline gelmesi ile daha sağlıklı bir bankacılık sisteminin oluşmasının yanında olası finansal krizler için erken uyarı avantajı sağlamaktadır. Ayrıca, Uzlaşısı'nın temel bileşenlerinden biri olan denetim mekanizmasının finansal sistemin yapısı ve işleyişi ile ilgili piyasadaki aktörlerin ve yatırımcıların doğru, tam ve zamanında bilgilendirilmesi Uzlaşısı'nın diğer bir önemli olumlu etkisidir.

Uzlaşısı ile bankalar, kredi kararını kredi verecekleri firmaların derecelendirme firmalarından aldıkları nota ya da kendi derecelendirmelerine göre vereceklerdir. Daha iyi derece notu alabilmek ve daha uygun koşullarda kredi sağlamak için reel sektörün finansal yapısını iyileştirmeye yönelik performans göstermesi beklenmektedir. Öte yandan, firmaların aldığı kredi derecelerinin aynı zamanda yatırımcıların ve diğer ilgililerin de firma hakkında sağlıklı kararlar alabilmelerinde yardımcı olması beklenmektedir. Bu sonucun ekonominin dinamiklerine olumlu yansımalarının olacağı ve daha sağlıklı bir reel sektör yapısının sağlanmasını destekleyeceği açıktır (Aras, 2007: 18). Gerek bankacılık ve finansal sistem gerekse reel sektöre olan etkisi incelendiğinde Basel II'nin orta ve uzun

vadede ülke ekonomilerinde oluşturacağı etkinin global ekonomide bir kontrol unsuru olduğu görülmektedir.

Kriterlerin ekonomiye avantajlarının yanı sıra dezavantajlarının da olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Basel II'nin uluslararası bir düzenleme olması ve küresel bir boyut kazanması, muhtemel herhangi bir olumsuz durumun devresel hareketler ile daha ciddi problemlere dönüşebilmesi önemli bir dezavantajdır. Ayrıca Basel II Kriterleri'nin bankaları benzer bir yapı üzerine inşa etmesi ve finansal sistem içerisinde tüm bankalara benzer hareket etme eğilimini kazandırması, oluşabilecek finansal bir krizin daha büyük boyutlara gelmesine sebep olabilir.

AB sürecinde istikrarlı bir seyir izleyen Türkiye, diğer gelişmekte olan ülkeler gibi finansal piyasaların AB normları ile uyum sürecini takip etme ve tamamlamaya ilişkin çalışmalarına devam etmektedir. Basel II Uzlaşısı olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte değerlendirildiğinde ülkemiz ekonomisi ve özellikle bankacılık sektörü açısından bir fırsat olduğu aşikârdır.

Basel II sürecinin Türk bankacılık sektörüne olası etkileri şöyledir;

- Etkin ve disipline edilmiş bir bankacılık sistemini oluşması,
- Çağdaş risk yönetimi tekniklerini gelişmesi,
- Bankaların mevcut sermayelerinin, maruz kalabilecekleri risklere paralel olması,
- Basel II hükümleri gereği, bankaların güçlü bir özkaynak yapısına sahip olma koşulunun, yabancı bankalarla birleşme sürecini hızlandırması,
- Şeffaflık ilkesi gereği piyasa disiplinin gerekli özverinin sağlanması ve çeşitli kriz senaryolarına uygun risk yönetimi anlayışının oluşması,
- Basel II hükümleri gereği bankalardaki problemlerin etkin çözümüne yönelik insan kaynakları ve bilgi işlem gibi alt yapı unsurlarına yapılan yatırımlarla kısa vadede ek yatırım maliyetinin oluşması,
- Bankaların müşteri portföy tercihlerini, kredibilitesi yüksek ve derecelendirmesi iyi firmalardan yana kullanmaları ve söz konusu firmalara kredi faiz oranından daha düşük oranda kredi kullandırmalarından kaynaklanan dengesizliğin oluşmasıdır.

1.4. Basel III Uzlaşısı

2007 yılında dünya ekonomisi merkezi Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomisinin ve sonrasında küreselleşmeye bağlı olarak diğer ülke ekonomilerinin de etkisine girdiği likidite krizi ile sarsılmıştır.

Eylül 2008'de Lehman Brothers'ın iflasını duyurması, ABD'deki büyük yatırım bankalarının banka holding şirketlerine dönüştürülmesi, Fannie Mae ve Fredi Mac'in ulusallaştırılması, American International Group (AIG)'nin çöküşün eşiğine gelmesi, Fortis'in parçalanması ve satılması, İzlanda'nın en büyük ticari bankasının ardından ülkenin bankacılık sisteminin çökmesi, birçok ülkenin bankalarına ciddi destekler vermesine yol açması gibi bir kısım olaylar henüz kriz durumları için yeterince önlemin alınmadığını ve mevcut sistemin ciddi eksiklikler içerdiğini göstermiştir. Finansal sistem ve bankacılık sistemi hâlihazırda tekrar istikrara kavuşmuş olsa da krizin maliyeti çok ciddi

boyutlara ulaşmıştır. Bununla birlikte küresel finansal kriz reel sektörü de etkilemiş, refah seviyesinde ciddi düşüşler ve yüksek seviyede iş kayıpları yaşanmıştır (BDDK, 2010: 4). Dünya ekonomisinde yaşananlar, finansal ve operasyonel risklere karşı bankaların rezervlerinde bulundurmaları gereken sermaye miktarıyla ilgili uluslararası bir standart oluşturan, böylelikle banka iflaslarını önlemeyi ve uluslararası boyutta bir krizin yaşanmamasını hedefleyen Basel II Uzlaşısı'nın yetersiz kaldığını göstermiş ve konuya ilişkin yeni düzenlemelerin yapılması gerektiğini kanıtlamıştır.

Hala birçok ülkede etkisi devam eden küresel ekonomik kriz akıllara şu soruları getirmiştir; “Global krizin sebebi uluslararası siyasi, sosyal ve ekonomik farklılık gözetmeksizin oluşturulan Basel II Hükümleri midir? ”, ”Olası krizleri önlemeyi hedefleyen Basel II Kriterleri, krizi önleyemedi mi?”

Basel Komitesi, Aralık 2009'da “Strengthening the Resilience of the Banking Sector - Consultative Document” (Bankacılık Sektöründeki Dayanıklılığın Arttırılması-İstişare Metni)” isimli yeni çalışmayı, Basel II'nin tespit edilebilen eksikliklerini gidermek ve yaşanan global finans krizi kapsamında halen uygulamada olan Basel II Kriterlerini değiştirmek üzere yayınlamıştır. Çalışmanın temel hedefi, isminden de anlaşılacağı gibi bankaların mali yapılarının güçlendirilmesidir. Bu doğrultuda Basel Komitesi bünyesinde çalışmalar henüz devam etmekte ve ilk başlarda Basel II Değer Arttırımı olarak ifade edilen revizyon süreci şu an Komite tarafından da resmi olarak Basel III olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

Basel III, Basel II Kriterlerini tümüyle değiştiren bir düzenleme olmayıp mevcut düzenlemeye daha ayrıntılı ve güncelleştirilmiş hükümlerin eklenmesi, bankaların finansal yapısının güçlendirilmesi ve bir başka global krizin yaşanmaması için aşırı risk alımının engellenmesini amaçlamaktadır.

Basel Komitesince üzerinde çalışmaların hala devam ettiği ve olası risklere karşı daha duyarlı olan yeni reformlar, mikro düzeyde reformlar ve makro düzeyde reformlar olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Reformların her iki boyutta esneklik ve sağlamlık kazandıracağına inanılmaktadır. Komite, bu değişiklikleri ihtiva eden Basel III prensiplerinin yürürlüğe giriş tarihini 2013 olarak belirlemiştir. Ayrıca Komite, hükümlerin uyum sürecini altı yıla kademeli olarak yayarak uygulama tarihini 2019 olarak belirlemiştir. Basel III olarak adlandırılan düzenleme değişiklikleriyle ulaşılmak istenen hedefler şu şekilde özetlenebilir (BDDK, 2010: 1);

- Kaynağı ne olursa olsun finansal ve ekonomik şoklara karşı bankacılık sisteminin dayanıklılığının artırılması,
- Kurumsal yönetim ve risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi,
- Bankaların şeffaflığının ve kamuya bilgi verme özelliklerinin artırılması,
- Mikro bazda yapılan düzenlemelerle bireysel olarak bankaların dayanıklılığının artırılması,
- Makro bazda düzenlemelerle finansal sistemin şoklara karşı direncinin artırılması.

1.5. Basel III Uzlaşısı'nın Türkiye Boyutu

Türk bankacılık sisteminin sermaye yapısını incelediğimizde sermaye benzeri kredilerin özkaynaklar içerisindeki oranının düşük olduğu, bununla birlikte ödenmiş sermaye, kar yedekleri ve dağıtılmamış karlar gibi çekirdek sermaye kalemlerinin de daha yüksek seviyelerde olduğu görülmektedir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun (BDDK) Mart 2011 de yayınlamış olduğu "Finansal Piyasalar Raporu" verilerine göre Türkiye'nin ana sermaye kalemi, toplam özkaynaklarının %91'ini oluşturmakta ve katkı sermayesi %9,9 gibi bir oranda gerçekleştirmektedir. Ayrıca ana sermayesinin en önemli kalemleri olan ödenmiş sermaye ve yedek akçeler sırasıyla toplam özkaynakların %34,6 ve %54,5'ini oluşturmaktadır. Dolayısıyla sektörün yüksek kalitede sermaye ile çalıştığı rahatlıkla söylenebilir. Diğer taraftan Basel III uygulamalarında özkaynak hesaplamalarından çıkarılacak olan üçüncü kuşak sermaye kaleminin Türk Bankacılık Sektöründe zaten bulunmaması ülkemiz bankacılık sektörünü etkilemeyecektir.

Yukarıda açıkladığımız bilgilerden yola çıkarak Türk bankaları için sermaye yeterlilik oranı ve çekirdek sermaye yeterlilik oranı arasındaki farkın ABD ve Avrupa'daki bankalara kıyasla daha az olacağı çok belirgindir. Konu daha çok Avrupa ve ABD'deki bankalar açısından önem arz etmekte olup bu ülke bankalarının sermaye bileşenleri arasında çekirdek sermaye olarak tanımlanmayan ancak toplam sermayede yer alan tutarlar oldukça yüksektir. Daha önce de ifade edildiği üzere, Basel III'te sermayenin niteliği ile ilgili değişikliklerin yapılmasının nedeni son finansal krizde banka bilançolarında sermaye olarak gözüken tutarların fonksiyonel olarak sermaye görevini yerine getirecek nitelikten uzak olmasıdır. Ayrıca Türkiye'nin %8 olarak kabul edilen sermaye yeterlilik oranına ilave olarak 2006 yılında asgari %12'lik hedef oran belirlemesi kriz sürecinde Türk bankalarının sermaye sıkıntısı çekmemesinde en etkili proaktif önlemlerden biridir. Nitekim küresel krizde Türkiye, OECD ülkeleri arasında da bankacılık sektöründe kamunun sermaye desteğine ihtiyaç duymayan tek ülke olmuştur (BDDK, 2010: 12).

Türk Bankacılık Sektörü, 2000-2001 krizi sonrası yüksek bir sermaye yeterliliği seviyesini sürdürmektedir. Global finansal kriz sürecini sorunsuz atlatan bankacılık sektörü kriz sonrası süreçte hızlı bir kredi büyümesi gerçekleştirmiş ve bu süreçte sektörün SYR'si %19 seviyesinin biraz altına gerilemiştir. Türk bankacılık sektörü için bir diğer olumlu gösterge ise hiçbir bankanın SYR'sinin %12'nin altında bulunmamasıdır. Dolayısıyla, Basel III düzenlemelerinin uygulanması öncesi bankacılık sektörümüzün önemli bir sermaye tamponuna sahip olduğu açıkça görülmektedir (Delikanlı, 2011).

Ülkemizdeki banka ve şirketlerin gerekli görülen seviyede bir sermaye desteğine sahip olmaları ile Basel III düzenlemelerinden olumsuz etkilenmeyecekleri kanaatindeyiz. Hatta şirketlerimizin uluslararası alanda Basel III hükümlerinden olumsuz etkilenmesi beklenen ekonomilere sahip ülke şirketlerine karşı mukayeseli üstünlük elde etmesi olasıdır. Bu doğrultuda sağlam özkaynak yapısı, sağlıklı likidite profili, düşük kaldıraç oranı ve mevduat bazlı fonlama yapısı ile Basel III Uzlaşısı'nın uygulanması hususunda Türkiye'nin ciddi problemler yaşamayacağını söylemek mümkündür.

SONUÇ

Uluslararası boyutta finansal mevzuatların geliştirilmesi ve uygulanmaya başlanması güçlü bir finansal sistemi de beraberinde getirmiştir. Söz konusu gelişmeler risklerin asgari seviyelere indirilmesini, güvenli ve rekabete açık bir bankacılık sektörünün oluşmasını ve dolayısıyla ekonomide istikrarı sağlamaktadır. Bu durum ancak denetim otoritelerinin ve diğer sistem katılımcılarının tam bir koordinasyonu ile mümkün

olmaktadır. Dünya merkez bankalarının denetim otoritesini oluşturan BIS, küresel ekonominin kontrollü ilerleyişini sağlamak adına uluslararası işbirliğini öngören çalışmalar ile Basel Uzlaşılarını geliştirmiştir.

Finansal sistemde kabul gören Uzlaşılar, finansal piyasaların değişkenliğine rağmen piyasa katılımcılarının kendilerini güvende hissedecekleri faaliyet ortamlarını sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca Uzlaşılar finans piyasasının daha etkin, istikrarlı, adil ve rekabete hazır hale gelmesini sağlarken denetim otoritesinin varlığı ve kamuya yapılan açıklamalar ile sistemin çok daha şeffaf olmasına katkıda bulunmaktadır.

Uzlaşılar dünya finans piyasasına sürdürülebilir bir ortam sağlarken özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri için aynı olumlu gelişmeyi söylemek mümkün değildir. Ulusal boyuttaki finansal piyasaların uluslararası boyuttaki piyasalarla ortak normlara sahip olmasının avantajları olduğu kadar dezavantajları da bulunmaktadır. Küreselleşme olgusu göz önünde bulundurulduğunda Uzlaşılardan uluslararası bir düzenleme olması sebebiyle sistemin getireceği sorunların devresel hareketlerle daha büyük problemlere yol açabileceği olası bir ihtimaldir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, T. (2007), “ Basel II ve İç Kontrol”, ASMMMO, Yayın No:53, Ankara 2007
- Aras, G. (2007), “Basel II Bankacılık Düzenlemelerinin Ekonomiye ve Reel Sektöre Yansımaları”, Deloitte.
- Ayan, E. (2007), Bankacılık Risklerinin Yönetiminde Basel II Uzlaşısı ,Beta Basım Yayın, İstanbul, Ekim.
- BDDK, (2004), Basel II Sayısal etki Çalışması (QIS-TR) Değerlendirme Raporu, Aralık.
- BDDK, (2006), Bankalarda Operasyonel Risk Veri Tabanının Oluşturulması, BDDK Çalışma Raporları: 2006-3, Mart.
- BDDK, (2007), Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması, Uluslararası Ödemeler Bankası, Gözden Geçirilmiş Çerçeve Kapsamlı Versiyon.
- BDDK, (2010), Sorularla Basel III, Risk Yönetimi Dairesi, Aralık.
- Boyacıoğlu, M. A. (2005), “Bankalarda derecelendirme (Rating) ve Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, Aralık.
- Delikanlı, İ. U. (2011), Basel III: Uluslararası Bankacılık ve Finans Sisteminin Yeni Mimarisi ve Türk Bankalarına Etkileri, Konferans Metni, İstanbul Mayıs.
- Filiz, M. (2007), “Uluslararası Bankaların Düzenlenmesine Yönelik Yeni Bir Uygulama Olarak Basel II ve Gelişmekte Olan Ülkelere Etkisi”, Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 13
- Hancı, G. ”Bankacılıkta Sermaye Yeterliliği Ne Anlam İfade Etmektedir?”, (Erişim Tarihi:21.09.2010), (<http://www.stratejikboyut.com/haber/bankacilikta-sermaye-yeterliliği-ne-anlam-ifade-etmektedir--28551.html>)
- Öz, B. Y. (2009), “Bankaların Yeni Risk Düzenlemeleri Kapsamında Basel II ve KOBİ’ler”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:13(1).

TBB, (2006), “Özel Sayı: Basel II Çalışma Raporları”, Bankacılar..Dergisi,.Sayı:58, Eylül, (www.tbb.org.tr/turkce/dergi/pdf/58.pdf), (Erişim tarihi: 14.03.2011)

Teker, S., Bolgün, K. E. ve Akçay, M. B. (2005), “Banka Sermaye Yeterliliği: Basel II Standartlarının Bir Türk Bankasına Uyarlanması”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:12, s.43.(www.e-sosder.com), (Erişim Tarihi:23.12.2010)